

Kresba rodiny u dětí ve věku šesti let

Martina Janíková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina JANÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H10072**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Analýza kresby rodiny u dětí ve věku šesti let**

Zásady pro vypracování:

Vypracování rešerše a studium odborné literatury o vývoji dětské kresby od 3 do 6 let z hlediska klíčových charakteristik.

Vymezení teoretických východisek a deskripce kategorií v kresbě rodiny.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou analýzy dětské kresby za použití otevřeného kódování.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi v podobě metodických námětů při práci učitele v MŠ.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DAVIDO, Roseline. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071784494.

MLČÁK, Zdeněk. Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele. Ostrava: Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-05-0.

NOVÁK, Tomáš. Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu: Příručka pro využití dětské kresby "Naše rodina" a "Začarovaná rodina" k poznání rodinných vztahů dítěte. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-037-8.

UŽDIL, Jaromír. Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte. Praha: Portál, 2002. ISBN 8071785997.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Peter Gavora, CSc.
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání bakalářské práce:

7. března 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 7. března 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

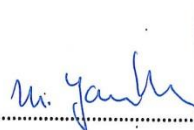
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 30.4.2014.

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odepře-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nelistává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží ke výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat kresbu rodiny u dětí ve věku šesti let.

V teoretické části práce jsem se zaměřila na kresbu v teoretickém pojetí, její vývoj, funkce a dětskou kresbu a kresbu rodiny.

V praktické části jsem analyzovala jednotlivé kresby, popsala, jaké jsou typické znaky kresby pro tuto věkovou skupinu, jak se na tématu rodiny odráží vývojové hledisko dětské kresby, jak jsou vyjádřeny vztahy mezi členy rodiny, jak se odráží situace české rodiny.

Klíčová slova: Dětská kresba, Kresba rodiny

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to analyze children's drawing of family at the age of six.

In the theoretical part I focused on drawing as a theoretical conception, its development, functions and children's drawing and drawing of family.

In the practical part I analyzed individual drawings and described which are the typical signs for drawings at this age, how developmental viewpoint reflects in children's drawing, how relationships in families are expressed, how situation of a czech family reflects.

Keywords: Children's drawing, Drawing of family

Poděkování

Touto cestou bych chtěla srdečně poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu Prof. PhDr. Petru Gavorovi, CSc., za odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 DĚTSKÁ KRESBA	11
1.1 VÝVOJ DĚTSKÉHO VÝTVARNÉHO PROJEVU	11
1.2 FUNKCE DĚTSKÉ KRESBY	13
2 KRESBA JAKO DIAGNOSTICKÁ METODA	14
2.1 PROJEKTIVNÍ A NEPROJEKTIVNÍ KRESEBNÉ METODY	14
3 INTERPRETACE DĚTSKÉ KRESBY	15
3.1 ZÁKLADNÍ SYMBOLIKA V DĚTSKÉ KRESBĚ.....	15
3.2 VÝZNAM BAREV	16
3.3 INTERPRETACE KRESBY RODINY.....	17
II PRAKTICKÁ ČÁST	20
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	21
4.1 CÍL.....	21
4.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	21
4.3 VÝZKUMNÉ METODY	21
4.4 POSTUP PŘI VÝZKUMU	21
4.5 ANALÝZA KRESEB	22
4.5.1 Nikolka	22
4.5.2 Kuba	24
4.5.3 Alenka	25
4.5.4 Markétka.....	26
4.5.5 Ondrášek.....	27
4.5.6 Eliška	28
4.5.7 Jirka	29
4.5.8 Sarah.....	30
4.5.9 Rýša	32
4.5.10 Peťa.....	33
4.5.11 Jirka	34
4.5.12 Vojta	35
4.5.13 Zdeněk.....	36
4.5.14 Žanetka	37
4.5.15 Dušan.....	38
ZÁVĚR	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	42

ÚVOD

Kreslení je jedna z nejoblíbenějších dětských činností. Pro dítě je kresba především hrou a taktéž jakousi vnitřní výpovědí, aniž by si to samo uvědomovalo. Samotná kresba v sobě nese nesmírně velké množství informací. Kresbou nám dítě sděluje své pocity a chápání okolního světa. Taktéž může podat spoustu informací o rodině, ve které vyrůstá. Kresba nám může poskytnout velmi cenné informace o autorovi a jeho rodinném prostředí.

Toto téma mne poprvé zaujalo na přednášce paní PaedDr. Jany Majerčíkové, PhD. a inspirovalo mě k prohloubení mých znalostí v oblasti dětské kresby. Tuto tematiku shledávám jako nesmírně zajímavou, především proto, že je z části psychologické a taktéž velmi přínosné do budoucna pro mě jakožto učitelku v mateřské škole.

V teoretické části se zabývám teoretickými poznatky kresby. V první kapitole uvedu, jak se dětská kresba vyvíjí v závislosti na věku, jaké má funkce a jak ji můžeme využít. V druhé kapitole popíši kresbu jako diagnostickou metodu, stručnou historii této metody a dále projektivní i neprojektivní kresebné metody. Ve třetí kapitole vysvětlím, jak se dětská kresba dá interpretovat a popíši základní symboliku v dětské kresbě.

V této práci se tedy především pokusím odhalit prostředí, z jakého dítě pochází a pokusím se o proniknutí do rodinných vztahů a vnímání svého postavení dítěte v dané rodině.

V praktické části jsem analyzovala patnáct kreseb u dětí šesti let. Popsala jsem, jaké jsou vztahy mezi členy těchto daných rodin, jaké jsou typické rysy pro kresby tohoto věku, jak se odráží vývojové hledisko kresby a dále jaká je nynější situace v českých rodinách.

V závěru praktické části se dostávám ke shrnutí nashromážděných údajů a jejich přehledné prezentaci.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTSKÁ KRESBA

Dětská kresba je prostředek, jak můžeme nahlédnout do dětské duše. Výtvarný projev člověka není jen popisem vnějšího světa, vyjadřuje vztah k lidem či věcem, vyobrazuje vztah mezi nimi a individuální vnímání. Vypovídá o individuálních vlastnostech dítěte a jeho pohledu na svět.

V kresbě se odráží psychické i například kognitivní přístupy ke ztvárnění, úroveň jemné motoriky, schopnost percepce, informace o temperamentu dítěte, o jeho emočním prožívání, o jeho postoji k různým skutečnostem a jeho vztazích (Vágnerová, 2006).

1.1 Vývoj dětského výtvarného projevu

Vývoj u každého jedince je velmi individuální. Nelze tak stanovit přesný věk, kdy bude probíhat určitá fáze. Stejně tak u vývoje kresby je věk jen přibližný. V přehledu probíhá vývoj takto:

0 – 1 rok – období skvrn

U dítěte mladší jednoho roku se teprve vyvíjejí jemné motorické schopnosti. Nejdříve se dítě učí pastelku vůbec uchopit.

12 – 18 měsíců – období bezobsažných čmáranic

Bezobsažné čáranice – tak se nazývají první grafomotorické projevy v tomto časovém období. Tvoří základní etapu ve vývoji dětského výtvarného projevu. Dítě již schopno pastelku uchopit celou rukou, tudíž je schopno kreslit. Je fascinováno tím, že pastelka zanechává barevnou stopu, samotný celkový výsledek jej nezajímá. Jedná se spíše o jakousi pohybovou hru. Dítě často kreslí čmáranici, čmárá po papíru všemi různými směry, přičemž tužku od papíru nezvedá a překračuje hranici papíru. Zároveň tyto první pokusy v sobě nesou zárodky forem a znaků, náhodně vzniklá kolečka, obloučky, úhly atd. (Bednářová a Šmardová, 2006).

18 – 24 měsíců – stádium čarání

Změna v kresbě v tomto období spočívá v tom, že dítě chce něco nakreslit, kresba tedy nyní již má svůj objekt.

2 – 4 roky – obsažné čmáranice a hlavonožec

Dítě zvládne svislé a vodorovné čáry a objevují se zde kruhy, které posléze převládají a po určité době se objevuje jeden kruh. Často se stává, že během kreslení dítě svůj nápad změní. Někdy projeví záměr až v závěru své kresby a kresbu nějak pojmenuje. Ve třech letech se objevuje tzv. hlavonožec. Je to postava, která má jedno kolečko, které má znázorňovat hlavu i trup člověka současně. Z něj vychází dvě čáry – ruce a další dvě čáry znáročující nohy. Kresba těchto hlavonožců pokračuje cca do pěti let. Na postavě začínají postupně přibývat detaily jako oči, ústa atd. Postavu dítě znázorňuje zepředu (Davido, 2001).

4 – 5 let – fantazijní kreslení

S rozvíjejícím se myšlením a vývojem jemné motoriky dochází k zdokonalování kreseb jak v jejich obsahu, tak v technice. Dítě v tomto věku nezobrazuje skutečnou podobu věcí, ale to, co o dané věci ví a zná, znázorňuje, jak danou věc subjektivně vnímá (Davido, 2011). Typickým rysem v předškolním období je transparentnost. Můžeme vidět i to, co ve skutečnosti nevidíme, např. tělo viditelné skrz oblečení postav. G.H. Luquet toto období pojmenoval stádiem *intelektuálního realismu* (In Piaget, 1997).

5 – 7 let – kreslení znalostní

Na konci předškolního věku se dětská kresba začíná podobat skutečnosti. Dítě kreslí, co vidí. Tato změna souvisí s kognitivním vývojem dítěte, které v tomto období přechází od dětského poznávacího egocentrismu k fázi konkrétního logického myšlení. Můžeme zde zaznamenat pokrok ve vývoji jemné motoriky a schopnost diferencovaného zrakového vnímání. U lidské postavy se navyšuje množství detailů. Ve škole se dítě učí nové poznatky a informace, které promítá do své kresby (Říčan, Krejčířová, 2006).

7 – 12 let – fáze vizuálního realismu

V tomto období dítě kreslí realističtěji, subjektivita je na ústupu. Při kreslení postav rozliší pravou i levou stranu (Peterson, Hardin, 2002). Dítě se snaží kreslit to, co vidí. Jedná se o vizuální realismus. Velmi významným pokrokem je zobrazení profilu (Davido, 2001).

Nad 12 let – fáze stagnace

Dítě zde zdokonaluje svou techniku kreslení, pracuje s prostorem, obrázek stínuje. Na druhou stranu kresba může být zjednodušena o detaily. Mnoho dětí ztrácí o kreslení zájem (Davido, 2001; Peterson, Hardin, 2002).

1.2 Funkce dětské kresby

Do této doby neexistuje jakési jednotné členění funkcí kresby. Avšak funkce můžeme popsat z knih autorů Davido (2001), Peterson, Hardin (2002), Vágnerová (2001; 2006) a Uždil (2002).

Zábavní funkce

Pro dítě je kreslení velmi oblíbenou volnočasovou aktivitou.

Socializační funkce

Dítě nejčastěji kreslí svou rodinu a své nejbilžší čili rodiče a sourozence. Díky kresbě se dítě setkává s pochvalou a oceněním vlastní činnosti.

Psychomotorická funkce

Kreslení pro dítě představuje jakýsi cvik ke psaní, můžeme ho chápat jako trénink, jak správně zacházet se psacími potřebami.

Funkce rozvoje kreativity

Pomocí kresby se dítě odpoutá od každodenní reality a stereotypu. Dítě se může ponořit do své vlastní fantazie a znázornit na obrázku své představy.

Komunikační funkce

Díky obrázku dítě neverbálně vysloví své myšlenky, touhy a přání.

Poznávací funkce

Tato fáze je typická především u dětí předškolního a mladšího školního věku. Dítě vstřebává mnoho nových poznatků o světě a ty přenáší do své kresby.

Projekční funkce

Pomocí kresby dítě může vyjádřit své obavy, sny či noční můry. Ty můžou mít realný či pouhý fantazijní základ. Je to nástroj, jak se vyrovnat s věcmi, které dítě trápí.

2 KRESBA JAKO DIAGNOSTICKÁ METODA

Kresba jakožto diagnostická metoda vznikla ve 2. polovině 19. století. V roce 1879 v Lipsku se otvírá první psychologická laboratoř, rozvíjí se experimentální psychologie, začíná se vyvíjet výzkum dětské kresby, který posléze přechází do užití kresby jako prostředku psychologické diagnostiky. Corrado Ricci napsal první knihu o významu dětské kresby. Zajímal se o kresbu postavy jakožto vyjádření vztahu k lidem i k sobě samému. První výzkum dětské kresby udělal G. H. Lucquet, jenž se zabýval dětskou kresbu z vývojového hlediska. Tvrdil, že dětská kresba má rozlišná stádia, která závisí na intelektu dítěte. Na jeho teze navazují i další výzkumy, které se zabývají dětskou kresbou a dodnes se utváří nové hypotézy o kresbě (Davido, 2001).

2.1 Projektivní a neprojektivní kresebné metody

Projektivní kresebné techniky nás informují o emočním prožívání dítěte. Dle psychologického slovníku (Hartl, Hartlová, 2000) jsou tyto kresebné testy založeny na tom, že jsou schopny odhalit vnitřní stav člověka. Člověk zde přenáší své emoce či přání apod. Jejich charakter popsal M. Svoboda, při čemž jejich význam chápe při zachycení dynamické charakteristiky osobnosti, např. potřeby, zájmy, postoje, názory, problémy, konflikty, mezilidské vztahy a charakterizuje jejich pozitivní stránky jako je minimalizace záměrného zkreslení výsledků i negativní stránky, především jejich platnost, která je dle přímo úměrná se zkušenostmi pozorovatele.

Neprojektivní kresebné metody jsou zaměřeny na orientační posouzení celkové vývojové úrovně dítěte. Tato kresba je hodnocena z hlediska obsahu a úrovně provedení. Hodnotí se počet a zpracování detailů, proporce části postavy. Dále existují neprojektivní kresebné techniky na hodnocení senzomotorických dovedností.

3 INTERPRETACE DĚTSKÉ KRESBY

Přesný klíč ke kresbě neexistuje, existují jen interpretace. Interpretace je velmi složitá a musí být komplexní. Nelze usuzovat pouze z jednoho obrázku bez znalostí ostatních okolností okolo dítěte.

3.1 Základní symbolika v dětské kresbě

Pod termínem symbolika kresby rozumíme vztahy, které můžeme vypořádat mezi určitými druhy obrázků a určitými typy osobností (Davido, 2011).

Budeme-li porovnávat kresby se stejným námětem vytvořené stejně starými dětmi, které pocházejí ze stejného prostředí, budou se přesto lišit. Každé dítě je jedinečné individuum a právě tyto odlišnosti, které se do kresby promítanou, nám pomáhají charakterizovat osobnost dítěte (Davido, 2011).

Čára

Dle síly čáry můžeme soudit osobnostní vlastnosti. Dítě, které je málo sebevědomé, pocítuje úzkost, vnitřní napětí nebo jistotu kreslí tenké čáry. Naopak dítě s agresivními sklony se sklonem k sebeprosazování kreslí velmi silně. Přeškrtávání a gumování vypovídá o malé sebedůvěře nebo o snaze zakrýt to, co by mohlo vyjít najevo. Někdy je důležité to, jaké části autor mazal a opravoval. Kvalita obrysových čar může odrážet psychickou bariéru. Tato bariéra může být vyjádřena i jinak, například nakreslení postavy za plotem.

Sklon

V případě že je kresba nakloněna na pravou stranu, svědčí to o extroverzi či impulsivnímu chování. Sklon doleva naopak naznačuje introverzi, odstup od ostatních a potlačování své emocionality (Altman, 2002).

Velikost

Důležitý poměr obrázku k velikosti papíru. Projevem sebevědomění a snahy zdůraznit se obecně naznačuje velká kresba. Malá kresba může být projevem malé sebedůvěry, nejistoty či ustrašenosti. Nápadně malá kresba (cca méně než 4 cm) může vypovídat o vážných psychických potížích. Dalším ukazatelem je umístění kresby na ploše papíru. Vyrovnané a zdravé děti umísťují kresbu do středu papíru.

Geometrie kresby

Rozvržení papíru nám naznačuje vztah k rodičům a časové údobí. Pokud papír vertikálně rozdělíme, levá část představuje minulost a vztah k matce, prostřední současnost a pravá symbolizuje vztah k otci a budoucnost (Davido, 2001).

3.2 Význam barev

Barvy jsou neodmyslitelně spojeny s dětskou kresbou, děti je s velkou oblibou používají. Používání barev má bezpochybně svou psychologickou hodnotu.

Tam, kde je barva spojena s konkrétní představou, má hodnotu věcné konstanty, např. tráva je zelená, obloha je modrá, slunce je žluté. Tato vzájemná souvislost mezi představou a barvou platí, ale i pro všechny ostatní. Můžeme tedy konstatovat, že existuje stabilita mezi barvou, tvarem a obsahem (Uždil, Šašinková, 1982).

Naopak u věcí, kde barva není vázána na konkrétní věc nebo jev, umožňuje dítěti dát prostor své fantazii a ukázat tak svou práci s barvami (Uždil, 2002).

Dítě mnohdy dává přednost teplým barvám před studenými. Teplými barvami znázorňuje to, co má rádo a líbí se mu. Prostřednictvím barev nám tedy prozrazuje svůj emocionální postoj k různým věcem.

Červená

Do šesti let života je u dítěte normální, pokud používá výhradně červenou barvu. Po šestém roce života poukazuje tendenci k agresivitě a nedostatečné kontrole emocí (Davido, 2001).

Modrá

Ve věku do pěti let symbolizuje kontrolu svého chování více než dítě s červenou. U šestiletého dítěte znamená, že je dítě dobře adaptované a v případě, že používá jen modrou barvu, ukazuje to přílišnou sebekontrolu (Baleka, 1997).

Zelená

Použití je srovnatelné s barvou modrou. Odráží spíše sociální vztahy.

Žlutá

Žlutá bývá často používána samostatně či v kombinaci společně s červenou. Někdy poukazuje na velkou závislost dítěte na dospělém (Davido, 2001).

Hnědá

Podobně jako tmavé nevýrazné barvy odráží problémovou rodinu, špatnou sociální adaptovanost dítěte a různé konflikty. Často ji volí dítě tvrdohlavé (Davido, 2001).

Fialová

Dítě ji využívá málokdy, je znak nepokoje. Pokud je ve spojení s modrou, prozrazuje to úzkost, dítě ji používá v období těžší adaptace (Davido, 2001).

Černá

V jakémkoli věku představuje jistou míru úzkosti.

3.3 INTERPRETACE KRESBY RODINY

Kresbu rodiny lze chápat jako symbolické zpracování primární sociální skupiny tak, jak ji dítě vnímá, prožívá nebo eventuelně chtělo vnímat či prožívat (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001).

Velikost postavy

Velikost postavy na obrázku symbolizuje to, jaký význam má pro dítě tento člověk v jeho životě. Velká postava zpravidla představuje důležitou postavu. Nemusí přitom odpovídat skutečnosti. I nejmenší člen rodiny může být na obrázku vyobrazen jako největší – je aktuálně středem pozornosti, dostává nejvíce lásky, péče a pozornosti. Dále to může signalizovat i autoritativního člena rodiny. Malá postava bývá známkou nevýznamnosti nebo záměrem. Například dítě může nakreslit svého otce jako malou figuru, aby zlehčil jeho autoritu, aby ho záměrně zesměšnil a dostal do takové situace.

Způsob zobrazení

Tedy jakým způsobem je určitá postava nakreslena. Mladší děti kreslí zpravidla všechny členy rodiny stejně. Jejich kreslířské dovednosti ještě nejsou na takové úrovni, aby došlo k diferenciaci postav. Při diferencovaném zobrazení můžeme získat informace např. o identifikaci dítěte s některým ze členů. Postava, která je začerněná, vyšrafovaná může signalizovat strach a nejistotu, stejně tak jako postava se slabými konturami. Dalším projevem nejistoty či úzkosti může být gumování nebo škrtní.

Pořadí

Jedná se zde o pořadí, v jakém dítě postavy kreslí. Můžeme tak rozpoznat důležitost každého člena. Dítě zpravidla nejdříve nakreslí pro něj nejdůležitější členy a až posléze kreslí méně významné osoby. I pořadí směrem k samotnému autorovi je důležité. Postavy nejbliže k němu jsou pro něj významné a také jím samotným přijatelné v jeho blízkosti.

Dítě by mělo nakreslit všechny členy své nejužší rodiny. Pokud nějaký člen chybí, může to vyjadřovat odmítání, napětí. Například absence otce na obrázku může symbolizovat negativní postoj dítěte k jeho osobě nebo jeho často nepřítomnost v rodině. V případě, že na obrázku jsou postavy, které nepatří do rodiny (např. listonoš, opravář), může to být náznak dítěte citově deprivovaného, které mají stejné pocity k blízkým i neutrálním lidem.

Dle Petersona a Hardina (2002) je nutno přihlížet nejen na celkové působení kresby (naládu, uspořádání či neobvyklosti obrázku, na zobrazení sebe i jednotlivých členů rodiny), ale taktéž na jednotlivé ukazatele. Těmito ukazateli bývají: opouzdření či ohraničení postav (je zde funkce ochranná, kdy chrání určité členy rodiny nebo naopak může oddělovat postavu, kterou dítě vnímá jako agresora nebo může symbolizovat i odstrčení). Podtržení postav symbolizuje jejich důležitost, průhlednost je do jistého věku normální, dále pak může souviset s pocitem odcizení vlastního těla, může být symbolem pohlavního zneužívání. Nakloněné postavy můžou vyjadřovat nejistotu, tedy opak pevné půdy pod nohama. Zdeformovaná či chybějící část těla můžou upozorňovat na nežádoucí postavu, dítě ji chce znevážit. Například otci, který dítě bije, autor nenakreslí ruce.

Způsob zpracování kresby rodiny se v průběhu dětství mění. Svoboda, Krejčířová a Vágnerová (2001) dělí vývoj kresby rodiny do tří fází:

- 1.) Statické, nediferencované ztvárnění rodiny**, kterou představuje několik stejných postav stojících vedle sebe v řadě. Jediným rozdílem zde může být rozlišnost v jejich velikosti, ale ta může být i náhodná. Případné rozdíly nemusí být záměrné.
- 2.) Statické, diferencované ztvárnění rodiny** je takové, kdy jednotlivé postavy se od sebe liší. Dítě kreslí figury odlišné jednak velikostně a dále v detailech postavy, oblečení i obličejů. Dále i vzdálenost postav od sebe již není náhodná. Dítě úmyslně kreslí rodinu právě tímto způsobem. Taková kresba se již může hodnotit projektivně, ale je nutno počítat s faktem, že neposkytne ještě všechny informace. Takovýmto způsobem kreslí rodinu mladší školák.

3.) **Dynamické a diferencované ztvárnění rodiny** představuje nejvyšší stupeň v hierarchii vývoje kresby. Rozdíly již nejsou jen ve zpracování jednotlivých postav, ale i dynamice, zaměření nebo aktivitě figur. Tato kresba je vhodná pro kvalitativní diagnostiku a může sloužit jako hypotéza a podnět k dalšímu šetření.

Pokud bychom měli toto dělení jemněji modifikovat, můžeme kresby rozdělit na:

- a) **nediferencované** – postavy jsou stejné stojící v řadě vedle sebe
- b) **slabě diferencované** – postavy se liší ve velikosti, jsou rozlišeny dle pohlaví
- c) **silně diferencované** – postavy jsou různě vysoké, jsou odlišeny pohlavím, oděvem, barvou vlasů apod.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

4.1 Cíl

Mým hlavním výzkumným cílem bylo analyzovat kresbu rodiny u dětí ve věku šesti let. Dílčí výzkumné cíle byly zjistit, jaké jsou typické znaky kresby této věkové skupiny, jak se na tématu odráží vývojové hledisko dětské kresby, jak jsou vyjádřeny vztahy mezi členy rodiny, jak se odráží situace nynější české rodiny.

4.2 Výzkumný soubor

Ve výzkumu jsem spolupracovala s patnácti dětmi. Každé z nich bylo ve věku šesti let, některé ještě navštěvovaly mateřskou školu nebo již chodily do první třídy. Šlo o dostupný výběr dětí v mém okolí. Navštívila jsem dvě mateřské školy a jednu školu základní. Na základě vlídné domluvy s učitelkami a ředitelkami daných škol jsem dostala nepsané povolení k mému výzkumu.

4.3 Výzkumné metody

Jakožto výzkumné metody jsem zvolila interview s autorem kresby a poté obsahovou analýzu dětské kresby.

4.4 Postup při výzkumu

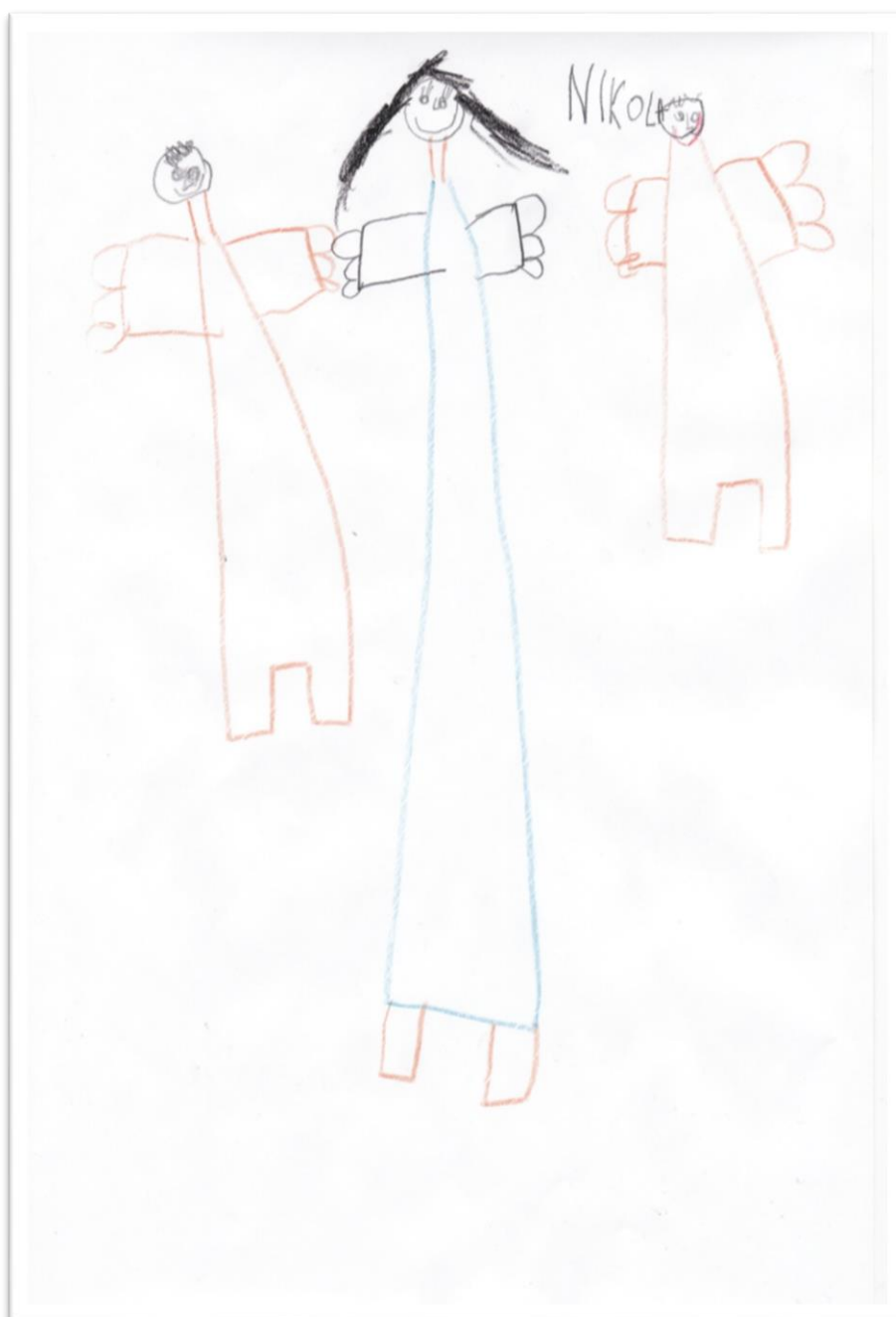
Dítě bylo umístěno v prostředí školy na klidném a nerušeném místě, kde jsem byla přítomna jen já a dítě samotné. Můj výzkum začínal raportem, kdy jsem se nejdříve danému dítěti představila. „Ahoj, já jsem Martina...Jak se jmenuješ? Kreslíš rád/a? Co kreslíš nejraději? Nakreslil/a bys mi?“. Po tomto úvodním seznámení dítě pracovalo u stolu, kde mělo předem připravený čistý papír a pastelky. Po dokončení své kresby jsem nahrávala následný dialog na diktafon. Rozhovor trval většinu 5-10 minut. Následné informace mi byly nápomocné k analyzování kreseb. Jako první dotaz jsem zpravidla kladla, koho na obrázku vidíme. Načež dítě vyjmenovalo postavy a já jsem se dotazovala na každého z nich konkrétněji. „Takže to je maminka. Hm, ta je ale krásná. Ona má takové hnědé vlasy? Jaká je tvoje maminka? A máš ji rád/a? Chodí pro tebe do školy? Jak spolu trávíte volný čas?“ Dítě mi obvykle povykládalo, jak daná osoba vypadá, co má ráda, jak spolu vychází, co dělají ve volném čase u všech osob, poté jsme se snažili tyto osoby

propojit a ptala jsem se na vztahy mezi nimi. Během těchto konverzací jsem si dělala i poznámky.

4.5 ANALÝZA KRESEB

V této části prezentuji analýzu kreseb jednotlivých dětí. U každé kresby nejdříve popíši rodinu dítěte, poté bude následovat má analýza. Analýzu ukončím charakteristikou kresby z vývojového hlediska.

4.5.1 NIKOLKA

Nikolka žije v neúplné rodině. Její rodiče se rozvedli a nyní žije se svou maminkou a jejím novým přítelem. Není jedináček, má bratra, který má ale jiného otce než ona. Její bratr žije v jedné domácnosti se svým biologickým otcem v nedaleké vesnici. Její matka přivedla po rozvodu do jejich domácnosti nového přítele, kterého Nikolka velmi ráda ale nemá a nevychází s ním dobře. Byla by radši, kdyby z domácnosti úplně odešel. Se svým bratrem Patrikem se stýká málokdy.

Na tomto obrázku můžeme vidět Nikolčinu matku, která stojí uprostřed a zároveň je postavou nejvyšší. Zaujímá největší prostor na obrázku jakožto i v jejím životě. Nikolka mi sama řekla, že maminku má nejraději a považuje ji za nejdůležitější osobu ve svém okolí. Na levé straně můžeme vidět Ládíka, otce jejího bratra. Ládík pro ni často chodí do školky, chodí s ní na výlety a rádi spolu tráví volný čas. I přesto, že není jejím biologickým otcem ho za svého otce ona považuje. Je to její druhý tatínek, kterého má ráda a je velmi důležitá postava v jejím životě, což i obrázek jednoznačně naznačuje. Na pravé straně vidíme jejího biologického otce Aleše, ke kterému mu taktéž velmi kladný vztah. Z jejich slov i dle kresby ale můžeme usoudit, že k Ládíkovi má vztah kladnější stejně tak jako její matka. Na obrázku zcela chybí její bratr Patrik, se kterým se sice občas stýká, ale prý ne moc často. Jejich sourozenecký vztah tedy není ideální. Dále zde chybí přítel její matky. Lze soudit, že s ním nemá dobrý vztah a nevychází spolu. Velmi se o něm ale nechtěla bavit.

Celá kresba naznačuje, že matka je nejdůležitější v jejím životě a má s ní velmi kladný vztah. Za své otce považuje jak Ládíka tak Aleše. Ty osoby, které ráda nemá a nevychází s nimi dobře, nenakreslila Nikolka vůbec.

Kresba je nerozvinutá a odpovídá nižšímu věku ve vývojovém stupni kresby. Postavy zaplnily velkou plochu obrázku a létají ve vzduchu. Jedná se o slabě diferenciovanou kresbu. Figury jsou různě vysoké, rozlišuje je dle vlasů na muže a ženy. Mají oči, nos, ústa i vlasy, ruce mají jen tři prsty, další detaily zcela chybí. Nohy jsou zobrazeny spíše jako boty čili trup a nohy jsou spojeny dohromady. Nikolka využila jen dvou barev, kresba působí poněkud ponure, což je odrazem atmosféry v rodině.

4.5.2 KUBA

Kuba žije v úplné rodině. V domácnosti bydlí s matkou, otcem, bratrem a babičkou. Na obrázku můžeme vidět matku, bratra a otce. Jakožto prostřední postavu a zároveň největší postavu nakreslil Kuba svého bratra Víťu. Dle jeho slov můžu soudit, že s bratrem má vztah nejkladnější a nejvíce se s ním rozumí. Víťa je o mnoho let starší než Kuba a pokud není zrovna v práci, tráví spolu veškerý volný čas, sportují spolu a Kuba si jeho společnost velmi užívá. „Víťa pro mě často chodí do školky a pak spolu jdeme hrát fotbal. Ten mám nejraději. Je to sranda.“ Na pravé straně vidíme jeho otce, který ne příliš vychází s jeho matkou. Kuba svou matku vnímá jako příčinu hádek v domácnosti. Má ji velmi rád, ale prý často nadává a je nevrlý na něj i ostatní členy rodiny. „Maminka často nadává. Na mě nebo tatku. Třeba když si něco neuklidíme.“ Na obrázku je vzdálenější od ostatních a je nejmenší postavy. Babičku nenakreslil a ani se během rozhovoru o ní nezmiňoval.

I přesto, že tato rodina je úplná ji považují za nefunkční. Z Kubových slov mohu usoudit, že vztah mezi jeho rodiči není vůbec ideální, z tohoto důvodu se dle mého názoru upíná na bratra.

Postavy jsou poměrně malé k celkové ploše papíru, jednobarevné a letají ve vzduchu. Tyto projevy shledávám projevem nejistoty. Zvláštní je, že Kuba posunul základ (trávu) směrem nahoru. Kuba nakreslil na obrázku slunce, nebe i zahradu s květinami, což může být projevem touhy po spokojeném rodinném životě.

4.5.3 ALENKA

Alenka žije v úplné rodině. V domácnosti žije s maminkou, tatínkem, sestrou, bratrem, babičkou a dědečkem. Kresba působí harmonicky a velice pozitivně. Autorka také zaznamenala poklidný život na vesnici.

Alenka kreslila nejdříve sebe a své sourozence. Tyto postavy jsou situovány v centru obrázku ale zároveň jako nejmenší. Dle mého úsudku to symbolizuje pouze fakt, že jsou nejmladší. Ne podřazenost nebo pocit méněcennosti. Samotná Alenka je na pravé straně, uprostřed bratr Adam a sestra Lucka. Se svými sourozenci vychází velmi dobře a mají příznivý vztah. Poté Alenka kreslila pravou stranu obrázku, kde se nachází babička a maminka. Tyto dvě osoby jsou vedle sebe, což symbolizuje jejich úzce spjatý vztah. Alenka považuje babičku za velmi blízkou, skoro jako druhou maminku, dalo by se říct.

Na levé straně této kresby je to samé jako na pravé. Čili dědeček a tatínek. Taktéž mají harmonický vztah a tak to vnímá i autorka. Samotní rodiče ale zřejmě mají nějaký konflikt. Jsou nejdál od sebe a mezi nimi stojí řada „překážek“. Celá rodina na mne i přesto působí pozitivně. Tato rodina je spjata jako dvougenerační a zdá se, že i přesto je schopna fungovat.

Alenka zaplnila celou plochu papíru velmi bohatým obsahem. Členové rodiny, příroda i zvířata. Vyhrála si s barvami a použila jich více. Kresba je silně diferenciovaná. Postavy se liší ve velikosti, pohlaví, oblečení a barvě vlasů. Celá kresba obsahuje množství detailů, kresba je propracovaná. Barvy volila dle skutečnosti – barva vlasů odpovídající, barva oblečení taková, jakou nejradši členové rodiny nosí. Každé postavě nakreslila na ruku pět prstů. Všechny figury mají oči, uši, nos i ústa. Dokonce i řasy a chodidla či obuv taktéž nechybí. Postavy nelétají ve vzduchu, nýbrž mají svou základnu. Slepice jsou taktéž propracovány do detailů.

4.5.4 MARKÉTKA

Markétka pochází z neúplné rodiny, nyní žije jen se svou maminkou a babičkou. Rodiče jsou rozvedeni již delší dobu, tatínka vídá jen každý druhý víkend.

Na obrázku můžeme vidět její maminku a babičku. Po levé straně je maminka a po pravé její babička. Obě představují nejdůležitější místo v jejím životě a má s nimi pozitivní vztah. Jejich úsměvy na obrázku naznačují pohodovou atmosféru v rodině. Z mého pohledu ji babička nahrazuje tatínka. Tatínek na obrázku zcela chybí, což symbolizuje napětí mezi ním a matkou (i babičkou) a nestýkají se příliš často, on není součástí jejího každodenního života. Podle jejích slov ji tatínek příliš ani nechybí, když spolu nejsou, ale má ho ráda a chce ho i nadále vídat, tedy jeho přítomnost ji nevadí, ale nemrzí ji, že rodiče nejsou spolu, prý se často hádají. Radši má maminku a babičku. „Maminku mám nejraději. Ta je na mě nejhodnější. A babičku taky. My jsme spolu každý den.“ Obě jsou na ni hodné, což Markétce zcela vyhovuje. Tráví s nimi volný čas, obě ji vyzvedávají ze školky a chodí na výlety.

Markétka nakreslila dvě velké postavy, které zaplňují velkou plochu papíru, jsou ale statické a slabě diferenciované. Mají základnu, trup, ruce a nohy. Chybí nosy i uši. Barevná škála je uspokojující. Autorka samu sebe nenakreslila, což považuji za projev rozpolčených vztahů v rodině. Je třeba si uvědomit, že se nejedná o typickou situaci a Markétka si je toho vědoma.

4.5.5 ONDRÁŠEK

Ondra pochází z úplné rodiny. V rodině s ním žije matka, otec a sestra Martina. Martina má miminko Andrejku.

Ondra nakreslil jejich dům i zahradu s houpačkou. Tam často tráví čas jeho maminka, která je zobrazena na obrázku úplně vlevo jakožto nejvyšší a nejvýraznější postava. Vedle ní stojí samotný autor kresby a vedle něj jeho sestra. Trochu opodál po pravé straně stojí před domem jeho otec a vedle něj napravo je v kočárku miminko jeho sestry. Autor vnímá miminko jako momentální objekt veškerého zájmu v rodině a z tohoto důvodu jej nakreslil odstrčené. Miminko má sice rád, ale rád by, aby mu maminka věnovala více pozornosti, stejně tak jako i sestra. Tatínek je sice v centru dění, ale je mírně odkloněn, protože autor má údajně lepší vztah s maminkou i sestrou než s ním samotným a jsou na něj hodnější.

Ondra si dal na obrázku nejvíce ze všech těchto dětí záležet. Zaplnil veškerou plochu papíru a využíval nejrůznější pastelky. Postavy stojí a skoro všechny jsou identické.

4.5.6 ELIŠKA

Eliška pochází z úplné rodiny. V domácnosti žije s matkou, otcem a sestrou Agátkou. Na obrázku zleva vidíme její sestru, tatínka, maminku a jí samotnou. Eliška tvrdí, že maminka

a tatínek se častěji hádají než dříve. „No tat'ka se teď s mamkou často hádají. Hodně večer. Ale já si myslím, že to přejde.“ Má obavy a doufá, že zase jejich vztah bude v pořádku. Úsměvy na všech tvářích symbolizují spokojenost a harmonii, nicméně může se jednat pouze o její přání a představu, jak by chtěla, aby situace v rodině byla. Obrázek také naznačuje její náklonost k matce a sestřino porozumění s otcem.

Na obrázku vidíme postavy, které jsou statické a nediferenciované. Stojí v řadě vedle sebe a velikostně se neliší. Otec je však odlišný. Má odlišné prsty, má jinou bradu i vousy, ale chybí mu kalhoty. Prsty na ruce chybí zcela u ostatních postav, dále chybí nosy a uši. Barvy jsou také použity stejně. Spojení modré i fialové barvy symbolizuje napětí a úzkost v rodině. Zajímavé je střídání modré a fialové barvy v rámci osob, což poukazuje na jistý stereotyp v rodině.

4.5.7 JIRKA

Jirka žije se svým otcem a macechou. Na levé straně je macecha a na pravé otec. Sourozence nemá žádné. Se svou matkou se nestýká vůbec, žije již delší dobu v cizině a se

synem si telefonuje pouze, když má narozeniny nebo o Vánocích. Našla si nového partnera, s nímž má i dítě. Jirka tedy matku vůbec nenakreslil. Nehraje v jeho životě důležitou roli a nemají žádný plnohodnotný vztah. S otcem má údajně dobrý vztah, rád s ním tráví volný čas a sportují spolu. Jirka se vyjadřoval pozitivně ve vztahu k němu. „S tatškou chodíme do parku nebo jezdíme na kole.“ Svou macechu oslovuje jako Maruška. Je prý hodná a má ho ráda. „Maruška je na mě hodná a chodí pro mě do školky. Vždycky mi udělá něco dobrého, třeba palačinky, když chci.“ Jirka určitě cítí, že to je spíše cizí osoba, i když si spolu rozumí a chápe, že jeho biologická matka žije jinde a nejeví o něj zájem. Celá pravá půlka papíru je bez postav, jako by tam pomyslně ještě někdo patřil, ale chybí tam. Místo je dle mého názoru uvolněno pro matku.

Jirka nakreslil dvě létající postavy ve vzduchu. Kresba je slabě diferencovaná. Zaplnil pouze levou stranu papíru a využil velmi málo pastelek, což poukazuje na úzkost a nejistotu dítěte. Chybí nosy a uši. Další detaily žádné.

4.5.8 SARAH

Sarah pochází z úplné rodiny. Na obrázku jsou čtyři postavy. Maminka, starší sestra Saskia, Sarah a tatínek. Všichni čtyři žijí v jedné domácnosti. Maminka je nejvýraznější postavou na obrázku jakožto i v životě této rodiny. Vše řídí a organizuje. Na ní je rodina závislá a díky ní drží rodina pospolu. Tatínek totiž často odjíždí pracovat do ciziny a není doma. V kresbě působí odstrčeně, zanedbaně a skoro až průhledně. Tatínek pracuje na stavbách a i při jeho pobytu v Česku renovuje chalupu, proto ho zřejmě vidí jako trochu zanedbaného a neupraveného. Taky je pravidelný kuřák a konzumuje alkohol. Všechny ženy zde působí jako princezny. Mají šaty, dlouhé vlasy a střevíce. Jak mi sama Sarah prozradila, rády dbají o svůj vzhled a chodí spolu nakupovat oblečení. „Já, mamka i Saskia chodíme nakupovat. Mamka mi vždycky něco koupí. To mě baví.“ Na obrázku chybí další její sestra Sandra, která je vdaná a má dítě. Soudím, že Sarah tak trochu žárlí na novou rodinu Sandry. Byla by radši, kdyby trávily spolu více volného času. „Sandra už teď s námi není tolik jako kdysi. Ona už má miminko. Ale voláme si skoro každý den nebo ona přijde k nám na návštěvu. Někdy jdeme spolu na hřiště, když je hezky. To mám pak radost.“ Teď už se ale příliš často nestýkají, ale alespoň si volají. Se Saskií má také kladný vztah. Panuje mezi nimi tak trochu sourozenecká rivalita a Sarah by byla radši, kdyby rodiče měla jen pro sebe a byla v centru pozornosti.

Sarah nakreslila slabě diferenciovanou kresbu. Některé z postav létají ve vzduchu. Rozlišila zde barvy vlasů dle skutečnosti a tatínek je odlišný. Chybí nosy i uši. Místo prstů mají postavy jen jakési blány.

4.5.9 RÝŠA

Rýša žije v úplné rodině s maminkou, tatínkem a svým bratrem dvojčetem. Na této kresbě je klíčová matka, která je největší postavou, nachází se na levé straně a má červené vlasy. Vedle ní stojí sestra Terežka, která je starší a již chodí do školy. Na hlavě má červenou stopu jakožto důkaz úrazu z nynější doby. Dále vidíme dvojčata. Tito čtyři lidé jsou spjati spolu, protože mají hodnotný vztah a fungují jako rodina. Vedle domu po pravé straně ale vidíme otce, který je zjevně od rodiny odstrčen. Rýša mi prozradil, že tatínek v poslední době dost nadává, křičí a není na něj vůbec hodný. Působil na mě, jako by z něj měl až strach. Červená barva taktéž může symbolizovat agresi ze strany otce.

Tato kresba je silně diferencovaná. Postavy na obrázku jsou velmi malé, autor využil jen velmi malé plochy, což je symbol nejistoty. Nejvíce využíval zelenou, fialovou, hnědou a červenou. Na domě nejsou žádné dveře a okna jsou zamřížována a sluníčko je pod mrakem. Tyto symboly působí trochu rozpačitě.

4.5.10 PEŤA

Peťa žije v úplné rodině. Na obrázku vidíme vlevo maminku, uprostřed tatínka a pak po pravé straně jeho a mladší sestru Kristýnku. Vidíme zde dva objekty - jejich dům a garáž, v které je auto, což vnímám jako jednotlivé bariéry mezi členy této rodiny. Rodina nedrží pospolu. Jediní sourozenci jsou vedle sebe. Dle jeho slov teď situace v rodině není zrovna ideální. Tatínek často jezdí na cesty a Peťovi je to líto, protože ho má radši než maminku. „Taťka je často pryč. On řídí nákladák. On byl ve Francii, v Německu...Když je doma tak se máme super, chodíme na kolo a nebo do ZOO.“ Je na něj hodnější a mají hodně společných zájmů. Maminka je teď momentálně nezaměstnaná. S Kristýnkou si rozumí a chodí spolu i do školky. „Kristýnka taky chodí tady do školky, ale ona je v jiné třídě, protože já jsem starší. A každý den spolu chodíme domů. Chodí pro nás mamka.“

Kresba je velmi slabě diferenciovaná. Zajímavé je, že postavy jsou rozděleny domem a garáží, ve které je auto. Jediní sourozenci jsou u sebe.

4.5.11 JIRKA

Jakožto jediný obrázek nemá žádné členy rodiny. Na obrázku je domeček a pes Bobina. Jirka mi prozradil, že žije jen s babičkou. Když jsem se zeptala, proč babičku nenakreslil, řekl mi, že přece je v tom domečku a vaří mu oběd. Podle mě má babičku rád, ale nenakreslil ji, protože se stydí, že má babičku a ne rodiče. Z jeho úst nevyplývalo co je s jeho rodiči, proto jsem se dotazovala paní učitelky. Prý rodiče nebyli schopni se o syna postarat, otec je ve vězení a matka je závislá na drogách. Podle kresby by se mohlo zdát, že jde o dítě s těžkými psychickými poruchami, ale i přesto na mě Jirka působil bezprostředně a mile.

4.5.12 VOJTA

Vojta pochází z neúplné rodiny. Žije v panelovém domě společně s maminkou a jejím novým přítelem. Sourozence nemá žádné. Po pravé straně na obrázku vidíme jeho maminku a tatínka. Maminku kreslil jako první a má ji nejraději. Na protější čili levé straně můžeme vidět jejího přítele Mirka, s kterým Vojta zjevně nesouhlasí a nechce ho v domácnosti. Jeho otec si taktéž našel novou partnerku a nejeví o něj zájem, což Vojtu mrzí a přál by si to změnit. Už ho prý dlouho neviděl. Domnívám se, že pravou stranu nakreslil tak z důvodu, že by si přál vidět maminku i tatínku opět spolu, aby trávili čas pohromadě bez jejího nového přítele

Kresba je nerozvinutá a odpovídá nižšímu věku ve vývojovém stupni kresby. Kresba je slabě diferencovaná. Vojta využil jen jedné barvy.

4.5.13 ZDENĚK

Zdeněk pochází z neúplné rodiny. V domácnosti žije s matkou, tetou a babičkou. Tatínek žije jinde, nicméně má zájem se svým synem stýkat a udržuje s ním vztah.

Na obrázku vidíme zleva tatínka, maminku, tetu a na pravé straně babičku. Maminku kreslil nejdříve, poté tatínka, tetu a babičku. Již během začátku kreslení jsem si všimla, že Zdeněk působí nejistě a tiše. Bylo poměrně obtížné s ním komunikovat. Během kresby neustále gumoval a postavy upravoval. Jak si můžeme všimnout, postavy zde jsou nejmenší ze všech kreseb. To už samo o sobě vypovídá o jeho malé sebedůvěře a nejistotě. Zdeněk má rád maminku i tatínka dle jeho slov, jako jediné postavy jsou i barevnější, má k nim kladný vztah. O tetě a babičce se moc bavit nechtěl, dle mého úsudku s nimi nevychází dobře. Prý má radši maminku a tatínka.

Rodina je v péči sociální. Dle slov paní učitelky je tatínek Zdenka problémový a s matkou mají velmi složitý vztah. I přesto, že jsou rozvedeni, pokračují v hádkách a sporech o dítě. Zdeněk tuto situaci vnímá velmi citlivě a proto se domnívám, že je tak nejistý a cítí úzkost a tlak ze strany rodičů. Jestli má dítě vážnější psychické problémy, i když kresba naznačuje že ano, a hlavně do jaké míry, si ale netroufám odhadnout.

Kresba je slabě diferencovaná. Zdeněk nakreslil postavy létající ve vzduchu.

4.5.14 ŽANETKA

Žanetka pochází z úplné romské rodiny. Žije se svou matkou i otcem, sourozence má jednoho, ale nenakreslila jej. Na obrázku vidíme vlevo maminku, uprostřed tatínka a na pravé straně je ona sama. Na otázku proč nenakreslila svou měsíc starou sestřičku, odpověděla, že teď spí a proto ji nemohla nakreslit. I z jejich slov vyplývá jasně, že na ni žárlí a zatím se nesmířila s faktem, že ji někdo „zastoupil“ a veškerá pozornost rodičů se upíná na druhé dítě. Co se týče rodičů, řekla, že tatínka má raději a větší autoritu má matka.

Postavy jsou slabě diferencované, létají ve vzduchu a jsou situovány v levé části papíru uprostřed. Barvy použila jen tři. Tento projev dítěte symbolizuje jakousi úzkost a nejistotu.

4.5.15 DUŠAN

Dušan pochází z úplné rodiny. Na obrázku nakreslil otce po levé straně, uprostřed je on sám a vpravo je matka. Vedle domu stojí jeho dědeček. Autoritu otce vyjádřil autor tím, že postava je nejvyšší. Podle jeho slov vyplývá, že tatínek rodinu organizuje a řídí. Matka nemá nakreslena žádná ústa. Domnívám se, že je to symbol toho, že není schopna projevit své místo v rodině a je spíše podřízena otci. Taktéž to může signalizovat špatnou komunikaci mezi oběma rodiči. Už jen to, že mezi nimi je nakresleno dítě jako bariéra. Dušan se nakreslil ve srovnání s rodiči jakožto velmi malou postavu. Na poslední chvíli se ale zamyslel a udělal si velmi dlouhý krk, aby hlava byla výše. Může tak projevovat svou touhu, aby byl v rodině vníman jako důležitější a více viditelnou osobou. Rodina se v této době stará i o otce Dušanova tatínka, který je nemocen a žije tedy momentálně v jedné domácnosti s nimi. Dušanovi tato situace není příjemná a byla by radši kdyby dědeček z domácnosti odešel.

Dušan nakreslil slabě diferencovanou kresbu, je nerozvinutá. Využil jen dvou barev. Postavy nejsou rozlišeny pohlavím, chybí jim vlasy, jedna postava má prsty, ostatní ne. Matka nemá ústa.

ZÁVĚR

V závěru své bakalářské práce se pokusím o shrnutí výsledků nashromážděných z výzkumu.

Dílčí výzkumné cíle byly zjistit, jaké jsou typické znaky kresby této věkové skupiny a jak se na tématu odráží vývojové hledisko dětské kresby. Jakožto typické znaky bych uvedla zobrazení nejbližších členů rodiny, kteří jsou slabě diferencovaní, stojí v řadě vedle sebe, jsou rozlišení dle pohlaví, avšak bez přílišných detailů. U čtyř kreseb postavy létají ve vzduchu, u ostatních jedenácti stojí na trávě nebo na spodině papíru. Zvláštní ovšem je, že dokonce jen u osmi kreseb nakreslily děti sami sebe na obrázku mezi ostatními členy rodiny. Ve zbylých sedmi autor zcela chybí. Často se zde můžeme setkat s motivem domu – ať už rodinového či panelového, zahrady, květin, slunce nebo nebe. Velký počet dětí nakreslilo člověka velmi primitivním způsobem i v tomto věku. U jistých případů vývojové hledisko odpovídalo spíše tříletému dítěti. Na obličej byly většinou oči i ústa. Ruce měly pět prstů. Často chyběly ale nosy i uši. Co se týče oděvu, nebyl vůbec propracovaný. Děti ve více případech nakreslily postavy nahé. Ve většině případů chybí další detaily. Překvapilo mně, jak málo děti využívaly barev. Pouze dva obrázky splnily má očekávání a jsou nad míru barevné. V několika případech děti využily jen jedné, dvou nebo tří barev.

Jedním z mých dílčích výzkumných cílů bylo zjistit, jaká je situace nynější české rodiny a jak se v kresbě odráží. V devíti kresbách dítě pochází z úplné rodiny, v šesti z neúplné rodiny. Všechny děti (až na Jirku) nakreslily na obrázku alespoň matku nebo otce. V jednom případě chybí zcela matka a v jednom chybí otec. Na jedné kresbě není ani jeden z rodičů. Na obrázcích je zřejmé, že většina dětí pochází z relativně normálního rodinného prostředí. K mému překvapení více dětí pochází z rodin úplných. Avšak i to nemusí znamenat, že jsou to rodiny zcela funkční.

Další výzkumným cílem bylo zjistit, jak jsou vyjádřeny vztahy mezi členy rodiny. Významné postavy v životě dítěte zde byly zdůrazněny jako postavy větší nebo nejbližší k dítěti. Děti zpravidla kreslily nejdůležitější osobu jakožto první. Vztahy v rodině byly vyjádřeny pouze pořadím postav a jejich vzdáleností od sebe. Sourozenci byli ve většině případů zobrazeni také. Oba prarodiče byli jen na jednom obrázku a to v případě, kdy žijí s dítětem v jedné domácnosti. Na dalších dvou kresbách vidíme jen babičku.

Tento výzkum hodnotím jako opravdu nesmírně zajímavý a především přínosný. Z této zkušenosti budu ještě dlouhou dobu čerpat, a to nejen z hlediska nových znalostí. Kresba byla nenásilný způsob, jak proniknout do rodinného života dítěte a dozvědět se, jak daná rodina funguje. Pro jakožto budoucí učitelku v mateřské škole je to jedna z diagnostických metod, kterou budu nadále využívat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ALTMAN, Z. *Test stromu*. Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna, s.r.o., 2002. ISBN neuvedeno.
- [2] BALEKA, J. *Výtvarné umění. Výkladový slovník malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.
- [3] DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-415-1.
- [4] BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by mělo dítě umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.
- [5] BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky. Jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : Computer Press, 2006. ISBN 978-80-251-0977-1.
- [6] HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-569-1.
- [7] KLIVAR, M., POLCAR., M. *Kresba v životě člověka: funkce a netradiční techniky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN neuvedeno.
- [8] KUCHARSKÁ, A., MÁJOVÁ, L. *Dětská kresba v psychologickém výzkumu*. Praha: UK, 2005. ISBN 80-7290-217-2.
- [9] MERTIN, V., GILLENROVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.
- [10] MLČÁK, Z. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava : Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-05-0.
- [11] PETERSON, L. W.; HARDIN, M. E. *Děti v tísní: příručka pro screening dětských kreseb*. Praha: Triton, 2002. ISBN 80-7254-237-0.
- [12] PIAGET, J., INHELDEROVÁ B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.
- [13] ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1049-5.
- [14] SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

- [15] SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-566-0.
- [16] ŠVANCARA, J. A KOLEKTIV AUTORŮ. *Diagnostika psychického vývoje*. Praha: Avicenum - Zdravotnické nakladatelství, 1971, 368 s. ISBN neuvedeno.
- [17] UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha:Portál, 2002. ISBN 978-80-7178-599-7.
- [18] UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982,.192 s. ISBN neuvedeno.
- [19] VÁGNEROVÁ, M. *Neprojektivní kresebné techniky*. In ŘÍČAN, Pavel, et al. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.
- [20] VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj a jeho variabilita*. Praha: Univerzita Karlova, 1991. ISBN 80-7066-384-7.
- [21] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.